

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เรื่อง สภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง 2) เพื่อเปรียบเทียบสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดตรัง จำแนกตามตำแหน่ง ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดของโรงเรียน 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร และครูหัวหน้างาน โรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 2 โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน จำนวน 142 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ แบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้บริหารและครูหัวหน้างานตอบแบบสอบถามในสัดส่วนที่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 50.00 มีระดับการศึกษาปริญญาโทและปริญญาตรีในสัดส่วนที่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 50.00 ส่วนใหญ่ มีประสบการณ์การทำงานตั้งแต่ 5 ปี ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 72.54 และปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 61.97 ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 60 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกรายข้อระหว่าง 0.60 – 1.00 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ .96 ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบเสนอแนะเพิ่มเติม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One -Way Analysis of Variance: ANOVA) ผู้วิจัยขอเสนอสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะดังนี้

สรุป

จากการศึกษาวิจัย เรื่องสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง สรุปผลการวิจัยนำเสนอตามลำดับดังนี้

1. ผู้บริหารและครูหัวหน้างานมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านกายภาพ รองลงมา ด้านการเรียนการสอน ด้านการบริหารจัดการ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต และด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

เมื่อพิจารณารายด้านปรากฏผล ดังนี้

ด้านกายภาพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผลการพิจารณาเป็นรายชื่อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรกได้แก่ การจัดหาอาคารสถานที่ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่สอดคล้องเหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรม การจัดทำแผนพัฒนาด้านกายภาพตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ และการรับผิดชอบดูแลรักษาความสะอาด ของสถานที่บริเวณโรงเรียน อาคารเรียนให้มีความสะอาดเรียบร้อยมีระเบียบอยู่เสมอ และลำดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การวัดผลประเมินผลด้านกายภาพตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผลการพิจารณาเป็นรายชื่อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรกได้แก่ การจัดกิจกรรมรับศีลหรือทบทวนศีลทุกวันในรูปแบบต่างๆ การจัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียนประจำวัน และการจัดกิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตรประจำปี ลำดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการแผ่เมตตาประจำวัน

ด้านการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผลการพิจารณาเป็นรายชื่อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรกได้แก่ การดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการพุทธธรรม เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ได้ทั้งความรู้และคุณธรรม การจัดทำแผนพัฒนาด้านการเรียนการสอนตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ การฝึกปฏิบัติธรรมเจริญปัญญาทั้งคณะครู นักเรียน และบุคลากรภายในโรงเรียน และลำดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การจัดการเรียนการสอนโดยการบูรณาการหรือสอดแทรกพุทธธรรมตามหลักไตรสิกขาและการส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูนักเรียนและบุคลากร ของโรงเรียนได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติงานจนประสบผลสำเร็จร่วมกันโดยใช้หลักธรรมในสัดส่วนที่เท่ากัน

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผลการพิจารณา เป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ การจัดทำแผนการพัฒนาด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ การส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตชาวพุทธที่แท้จริง การวัดผล ประเมินผล ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามแนวทางโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และลำดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารและครูเป็นต้นแบบที่ดี มีความศรัทธาในหลักธรรมพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และเป็นผู้นำในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความคิด

ด้านการบริหารจัดการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผลการพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ การเชิญผู้นำศาสนาในท้องถิ่นมาเป็นที่ปรึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ การประชุมชี้แจงให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธต่อผู้ปกครอง และชุมชน การจัดประชุมสัมมนาเพื่อเพิ่มเติมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ให้กับคณะครูและบุคลากร และลำดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารคณะครู และบุคลากรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตตามระบบไตรสิกขาการใช้ชีวิตประจำวันที่เรียบง่าย เป็นกัลยาณมิตรและไม่เบียดเบียน

2. การเปรียบเทียบสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง จำแนกตามตำแหน่ง ระดับการศึกษา ขนาดของโรงเรียน และประสบการณ์การทำงาน ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

จำแนกตามตำแหน่ง พบว่า โดยภาพรวมผู้บริหารและครูหัวหน้างาน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการพิจารณารายด้านพบว่า ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต และด้านการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น จึงขอรับสมมติฐานการวิจัย

จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมผู้บริหารและครูหัวหน้างาน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต และด้านการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น จึงขอรับสมมติฐานการวิจัย

จำแนกตามขนาดของโรงเรียน พบว่า โดยภาพรวมผู้บริหารและครูหัวหน้างานมีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธไม่แตกต่างกัน ผลการพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านการเรียนการสอน และด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ผู้บริหารและครูหัวหน้างานมีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต และด้านการบริหารจัดการผู้บริหารและครูหัวหน้างานมีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน พบว่า โดยภาพรวมและรายด้าน ผู้บริหารและครูหัวหน้างานที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

3. ผลการวิเคราะห์การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง

1) ด้านกายภาพ

การพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ มีการเสนอแนะ ดังนี้ ทางโรงเรียนควรมีการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการด้านกายภาพ ควรส่งเสริมผู้เรียนให้ดูแลอาคารสถานที่ รักษาความสะอาดของโรงเรียน ควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างหอพระประจำโรงเรียน ควรมีการจัดอาคารสถานที่เอื้อต่อผู้เรียน สิ่งแวดล้อมให้ร่มรื่น น่าอยู่ สอดคล้องกับกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ ควรมีการจัดห้องเรียนเข้ากับโรงเรียนวิถีพุทธ ทั้งในและนอกสถานที่

2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต

การพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต มีการเสนอแนะ ดังนี้ ทางโรงเรียนควรจัดกิจกรรมที่นักเรียนสามารถนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวันได้ สร้างความตระหนัก ความสำคัญ พัฒนาบุคลากรให้ทุกคนเข้าใจในกิจกรรม ควรมีการร่วมมือกับหน่วยงาน ชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน จัดอบรมตามชุมชนหมู่บ้านให้มีการพัฒนามากยิ่งขึ้น

3) ด้านการจัดการเรียนการสอน

การพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนควรมีการวิเคราะห์หลักสูตรมาใช้บูรณาการในหลักสูตร มีการปรับหลักสูตรให้เหมาะสม ควรประชุมวางแผนโดยนำเอาหลักการวิถีพุทธให้เข้าสู่หลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งระบบ ควรมีการนำกิจกรรมวิถีพุทธมาจัดทำให้สอดคล้อง สอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน ครูควรทุ่มเท และบูรณาการการเรียนการสอนที่สอดแทรกคุณธรรมให้มากที่สุด จัดอบรมครูและบุคลากรในโรงเรียน หรือนำครูไปศึกษาดูงาน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอน

ที่สอดคล้องและบูรณาการคุณธรรม ควรนำเทคนิควิธีการสอนใหม่ๆ มาใช้ในการจัดการเรียน การสอนมีการ นำหลักธรรมมาเป็นฐานในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา ควรนำนักเรียนไปวัดในวัน พระ สำหรับ โรงเรียนที่ขาดพระวิทยากรควรมีการสอดแทรกคุณธรรมและกระตุ้นให้นักเรียนทำ กิจกรรมบ่อยๆ ควรมีการอบรมคุณธรรมแก่ นักเรียน ทุกระดับชั้นด้านความรู้และปฏิบัติจริง

4) ด้านการจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

การพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ โรงเรียนควรสร้างบรรยากาศในโรงเรียน ให้มีความเป็นกันเอง ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครู บุคลากรหรือชุมชนเข้ารับการอบรมร่วมกันเพื่อให้มีการพบปะ พูดคุย และเปลี่ยนความคิดเห็น ควรมีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกันระหว่าง บ้าน วัด/ศาสนสถาน ชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ แสดงออกอย่างภาคภูมิใจและพึงพอใจ ส่งเสริมให้ครูได้ทำกิจกรรม ปฏิบัติธรรมในโอกาสสำคัญ ร่วมกัน อย่างเป็นกัลยาณมิตร ส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ การแสดงความเคารพ ต่อครู ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

5) ด้านการบริหารจัดการ

การพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการบริหารจัดการ โรงเรียนควร ส่งเสริมให้มีการใช้กิจกรรมของวิถีพุทธตามหลักธรรมมาภิบาล การมีส่วนร่วม การดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธนั้นควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การจัดหาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อใช้ในการ บริหารโรงเรียน การจัดทำระบบสารสนเทศ มีความเป็นปัจจุบันเพื่อใช้ในการบริหารโรงเรียนจัด ประชุมคณะครูและบุคลากร เพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจัด นิทรรศการอย่างสม่ำเสมอ และมีการประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานต่างๆเข้าเยี่ยมชมกิจกรรมของ โรงเรียน ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการประชุมและจัดกิจกรรมให้ชุมชนและผู้ปกครองมีส่วนร่วมรับรู้ ในกิจกรรมให้มากที่สุด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสนใจ ให้ความสำคัญ กำกับ ติดตามอย่าง สม่ำเสมอ ไม่ควรทำแบบไฟไหม้ฟาง แต่ให้ทำเป็นกิจวัตร และตลอดไป จัดกิจกรรมให้ผู้ปกครอง พุทธและอิสลาม ได้มีโอกาสพูดคุย พบปะ เพื่อทำความเข้าใจในการเชิญวิทยากรผู้นำศาสนาทั้ง 2 ฝ่ายมาทำกิจกรรมในโรงเรียน

อภิปรายผล

การอภิปรายผลจากการศึกษาวิจัย สภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง ผู้วิจัยจะอภิปรายถึงประเด็นสำคัญจากการค้นพบในการศึกษาครั้งนี้ตามวัตถุประสงค์และสมมติฐาน ของการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง จึงอภิปรายผลได้ว่า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์คือ มีความรู้ คู่คุณธรรม โดยจัดการศึกษาตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเป็นหลัก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) และต้องตระหนักถึงการพัฒนาคอนตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2550) ซึ่งแนวทางปฏิบัติเพื่อสร้างเสริมคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย มีกลไกเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญคือ การสร้างวัฒนธรรมสถานศึกษา จะต้องดำเนินการอย่างครบวงจร เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่วิธีการ การจัดการศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน กระบวนการจัดการศึกษาที่สมบูรณ์จึงเปรียบเสมือนเหรียญสองด้าน คือ ด้านหนึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาแต่ละช่วงชั้น เพื่อสร้างองค์ความรู้ อีกด้านหนึ่งคือการบ่มเพาะหล่อเมตตา ปลูกฝังและปลูกจิตสำนึก เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม สถานศึกษาทุกระดับ ทุกสังกัด และหน่วยงานต่างๆที่มีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนและร่วมจัดการศึกษา จึงมีส่วนสำคัญในการจัดการเรียนการสอน และจัดกิจกรรมที่จะส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาผู้เรียนอย่างเหมาะสม โดยการประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ถึงแม้ว่า โรงเรียนต่างๆจะเตรียมพร้อมและพยายามทุ่มเทจัดการศึกษาอย่างเต็มความสามารถแล้วก็ตาม แต่ด้วยข้อจำกัดในด้านต่างๆทั้งทรัพยากรการบริหารงาน การขาดแคลนอัตราค่าจ้างบุคลากร และความไม่พร้อมด้านอาคารสถานที่ ทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดตรัง ได้รับผลกระทบและส่งผลให้การดำเนินงานมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางด้วยเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ณัฐวุฒิ อรุณพานิช (2548) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กำแพงเพชร เขต 1 พบว่าปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กำแพงเพชร เขต 1 ในภาพรวมพบว่ามีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ณัฐภูทิตต์ ศรีสันต์ (2548) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผลการศึกษาปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง และ ลภภัทร พลสิทธิ์ (2551) ได้ศึกษา ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 1-7 ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 1-7 มีปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

จากผลการวิจัยครั้งนี้ เมื่อพิจารณารายด้านต่อสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 2 ยังพบรายละเอียดดังนี้

1) ด้านกายภาพ แม้ว่าภาพรวมของค่าเฉลี่ยจะมีผลอยู่ในระดับปานกลาง แต่ในความแตกต่างรายข้อ พบว่า ความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกายภาพ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดอาคารสถานที่ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่สอดคล้องเหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรม ซึ่งการจัดสภาพกายภาพของสถานศึกษา ครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณาบริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุด การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียนควรเป็นธรรมชาติ ปลอดภัย ตลอดจนมีการตกแต่งดูแลสถานที่ให้มีความสะอาด สวยงาม ร่มรื่น แหล่งเรียนรู้มีแปลงเกษตร โรงฝึกงานที่เหมาะสมต่อการฝึกฝนคุณธรรมเพื่อประกอบสัมมาอาชีพะ มีห้องจริยธรรม ห้องสมุด พระพุทธศาสนา นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2547) กล่าวว่าการจัดการศึกษาตามแนวพุทธ เป็นการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่ทำให้ชีวิตมนุษย์พัฒนาไปด้วยดีในท่ามกลางสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการใช้สอยของสถานที่มีมากพอสมควรในการจัดสภาพให้เหมาะสมต่อการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งบางโรงเรียนมีห้องเรียนหรือบริเวณที่จำกัด ทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมในบางกิจกรรมได้ เช่นการจัดแปลงเกษตร การจัดโรงฝึกงานให้แก่ผู้เรียน การจัดห้องจริยศึกษา จึงทำให้การจัดอาคารสถานที่ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่สอดคล้องเหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรมมีปัญหาในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับฉัตรกิตติ์ ศรีสันต์ (2548) ได้ศึกษา ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาในการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือ ความพอเพียงของอาคารสถานที่การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้ดูแลอาคารสถานที่

2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต แม้ว่าภาพรวมของค่าเฉลี่ยจะมีผลอยู่ในระดับปานกลาง แต่ในความแตกต่างรายข้อ พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดกิจกรรมรับศีลหรือทบทวนศีลทุกวันในรูปแบบต่างๆ ซึ่งแนวทางการจัดสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตของสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547) สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมวิถีชีวิต ประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่างๆเป็นภาพรวมการปฏิบัติที่บูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งการจัดกิจกรรมจะให้ได้ผลนั้นต้องนำไปบูรณาการเข้ากับชีวิตจริงเพื่ออบรมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็ก โดยโรงเรียนเลือกกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียน การเตรียมการล่วงหน้า การประชุมปรึกษา เพื่อทำความเข้าใจให้ตรงกันตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องร่วมมือ เอาใจใส่ต่อการดำเนินงานเป็นหนึ่งเดียวกัน ดังนั้นจึงอภิปรายได้ว่า เมื่อทางโรงเรียนขาด

ความพร้อมด้านบุคลากรที่มีความรู้ในกิจกรรมที่จัด บุคลากรไม่ได้รับการเตรียมตัวหรือฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม รวมไปถึงขาดการปรึกษาหารือร่วมกัน การประสานงานไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ขาดการสำรวจข้อมูล รายละเอียด นอกจากนี้ในการเตรียมกิจกรรมของผู้เรียนแต่ละ โรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ โสธรรักษ์ ชุนรักญาติ (2546: 237) ได้สรุปปัญหาในการกำหนดกิจกรรมนักเรียน จากการศึกษาการดำเนินงานการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวิถิพุทธ ว่า การกำหนดกิจกรรมนักเรียนไม่พบปัญหาเนื่องจาก โรงเรียนวิถิพุทธ มีการประชุมปรึกษาหารือ เพื่อทำความเข้าใจให้ตรงกัน และมีการกำหนดผู้รับผิดชอบโดยตรง และมีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของบุคลากรในสถานศึกษาและผู้เรียนในเรื่องของลักษณะกิจกรรมที่เหมาะสม และเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ นอกจากนี้การจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ควรจัดให้เป็นกิจวัตรประจำวันซึ่งบางโรงเรียนอาจจะไม่ได้จัดกิจกรรมรับศีลหรือทบทวนศีลทุกวันในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับ อัมพร บำรุงผล (2549) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 3 พบว่า โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ควรจัดให้มีการดำเนินชีวิตถือว่าเป็นกิจวัตรประจำวัน โดยฝึกทางด้าน ศีล สมาธิ ปัญญา และสอดคล้องกับ วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2546; อ้างถึงในอัมพร บำรุงผล, 2549)กล่าวไว้ว่า การปฏิบัติธรรม การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจะทำให้สร้างนิสัยที่ดีงาม จึงจำเป็นต้องให้นักเรียนฝึกปฏิบัติ เพื่อกระตุ้นความนึกคิดเพื่อทบทวนว่าได้ทำพฤติกรรมใดสอดคล้องกับความรู้ที่ได้รับจากสถาบัน จากการศึกษาปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอทำให้มีความสุขและเป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นการสอนเชิงทักษะพิสัย ที่ทำให้ผู้เรียนฝังรากลึกแห่งความดี

3) ด้านการเรียนการสอน แม้ว่าภาพรวมของค่าเฉลี่ยจะมีผลอยู่ในระดับปานกลาง แต่ในความแตกต่างรายข้อ พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ด้านการเรียนการสอน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ได้ทั้งความรู้และคุณธรรม ซึ่งโรงเรียนวิถิพุทธจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภาวนา 4 คือ พัฒนาทางกาย สังคม จิต และปัญญา กระบวนการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถิพุทธ ต้องบูรณาการไตรสิกขา เข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตร หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนที่โรงเรียนวิถิพุทธควรคำนึงถึงอย่างยิ่ง แนวคิดหนึ่งของการจัดคือ การบูรณาการหลักธรรมทั้งที่เป็นความรู้ (K) ศรัทธา ค่านิยม คุณธรรม (A) และการฝึกปฏิบัติหลักธรรม (P) นอกจากนี้ ธนพร อนุเคราะห์กุล (2550) สรุปไว้ว่าวิธีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธกับโรงเรียนทั่วไปไม่ต่างกันมาก ซึ่งในโรงเรียนวิถิ

พุทธจะมีการเน้นมากกว่าโรงเรียนปกติทั่วไป ในด้านการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนจะบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้าไป ไม่ไปจำกัดอยู่ที่วิชาใดวิชาหนึ่งเพียงวิชาเดียว แต่จะสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในการเรียนการสอนทุกวิชา โดยเน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้ วิธีคิดแบบ โยนิโสมนสิการ และหลักไตรสิกขา ในเรื่องการสอนศีลธรรมนั้น พระสงฆ์จะทำหน้าที่ในการสอนให้รู้ ทำให้คู่ และอยู่ให้เห็นเป็นอย่างดี ดังนั้น จึงถือเป็นนโยบายหลักของโรงเรียนวิถิปุทธ คือ การนิมนต์พระสงฆ์มาสอนในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ และจัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัด โดยใช้ศาสนาวัตถุและศาสนาสถานเป็นสื่อประกอบการสอน เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาทางโรงเรียนจึงต้องจัดให้นักเรียนไปประกอบศาสนาพิธีที่วัด และ โรงเรียนอยู่เสมอ ทั้งนี้จึงให้เหตุผลได้ว่าการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนที่จะต้องบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจนนั้น ในการดำเนินการมีหลายขั้นตอน ตั้งแต่มีการเตรียมเอกสาร บุคลากร กรรมการสถานศึกษา นักเรียน รวมทั้งผู้ปกครองหรือชุมชน กระบวนการดำเนินการจัดทำหลักสูตร ต้องมีการประชุมชี้แจง แนวทางการจัดทำหลักสูตรให้บุคลากรทั้งผู้สอน และฝ่ายสนับสนุนงานสอน เข้าใจถึงบทบาท หน้าที่และปรัชญาการศึกษาแนวพุทธ มีการส่งครูเข้าร่วมอบรม จัดตั้งคณะกรรมการที่รับผิดชอบโดยตรง จัดศึกษาดูงาน ซึ่งสอดคล้องกับ โสธรรักษ์ ชุนรักญาติ (2546: 264-267) ได้ศึกษาการดำเนินงานการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวิถิปุทธ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเตรียมการจัดหลักสูตร โรงเรียนวิถิปุทธมีการจัดหาที่ปรึกษา จัดหาแหล่งศึกษา จัดหาเอกสารข้อมูล การจัดเตรียมบุคลากร การเตรียมคณะกรรมการสถานศึกษา การเตรียมนักเรียน การเตรียมผู้ปกครอง ชุมชน การกำหนดธรรมนูญสถานศึกษาและการจัดแผนปฏิบัติการ ทำให้ไม่พบปัญหาในการเตรียมการจัดหลักสูตร

4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ แม้ว่าภาพรวมของค่าเฉลี่ยจะมีผลอยู่ในระดับปานกลาง แต่ในความแตกต่างรายข้อ พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดทำแผนการพัฒนาด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามแนวทางโรงเรียนวิถิปุทธ อาจให้เหตุผลได้ว่า การปฏิบัติหรือนโยบายของโรงเรียนควรที่จะมีแผนงานรองรับ ซึ่งนำไปวางแผนโครงการ การจัดกิจกรรม หากการดำเนินงานตามแผนงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ย่อมเกิดผลผลิตที่ตั้งเป้าหมายไว้ สอดคล้องกับความคิดเห็นพระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิต), (2547) ที่กล่าวถึงการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิปุทธว่า ต้องมีการกำหนดแผนปฏิบัติการ คือการเตรียมการ เตรียมทั้งบุคลากร ผู้เกี่ยวข้อง มุ่งสร้างศรัทธาและฉันทะในการพัฒนา ให้เกิดความเจริญงอกงาม หรือปัญญาวุฒิชรรย์ในการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์นั้น บุคลากรเป็นส่วนที่สำคัญมากส่วนหนึ่ง การวางแผนพัฒนาบุคลากร โดยการสร้างความศรัทธา สร้างความเข้าใจด้วยวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของบุคลากรนั้น

ต้องผ่านกระบวนการจัดกิจกรรมต่างๆ ในหลายๆ ด้าน เช่น การกำหนดงานและเดินตามวิสัยทัศน์ การจัดทำแผนปฏิบัติการของสถานศึกษาที่บ่งชี้ถึงความเป็นวิถีพุทธที่เข้มแข็งและต่อเนื่อง การกำหนดผู้รับผิดชอบ การกำหนดแผนงานที่ชัดเจน การใช้หลักกัลยาณมิตรในการกำหนดลักษณะการทำงานและความร่วมมือของบุคลากรในสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ โสธรรักษ์ หุนรัญญาติ (2546: 251) ได้สรุปปัญหาในการจัดทำแผนปฏิบัติการ จากการศึกษาการดำเนินงานการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวิถีพุทธ ว่าการจัดทำแผนพัฒนาไม่ประสบปัญหา เนื่องจากมีการประชุม ปรึกษาหารือ เพื่อทำความเข้าใจให้ตรงกันและมีการกำหนดผู้รับผิดชอบโดยตรง มีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของชุมชนถึงคุณลักษณะ วิสัยทัศน์ที่ต้องการและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่คาดหวังของสถานศึกษา ทั้งนี้บางโรงเรียนอาจมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถดำเนินการงานบางข้อได้ จึงทำให้การจัดทำแผนการพัฒนาด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์มีปัญหา

5) ด้านการบริหารจัดการ แม้ว่าภาพรวมของค่าเฉลี่ยจะมีผลอยู่ในระดับปานกลาง แต่ในความแตกต่างรายข้อ พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านการบริหารจัดการ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การเชิญผู้นำศาสนาในท้องถิ่นมาเป็นที่ปรึกษา แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งสถานศึกษาสามารถวิเคราะห์จุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา แต่ละสถานศึกษาจะมีจุดเน้นและรายละเอียดที่แตกต่างกันได้ การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่องต้องร่วมกับผู้ปกครอง และชุมชน พัฒนานักเรียนและพัฒนาซึ่งกันและกันตามวิถีชาวพุทธ เช่น บางสถานศึกษาจะมีจุดเน้น ประยุกต์ไตรสิกขาในระดับชั้นเรียน (การจัดกระบวนการเรียนรู้รายวิชา) บางสถานศึกษาเน้นประยุกต์ในระดับกิจกรรม วิถีประจำวันภาพรวม บางสถานศึกษาอาจทำทั้งระบบทุกส่วนของการจัดการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ มีขั้นตอนสำคัญ เช่น การเตรียมการ เตรียมทั้งบุคลากรผู้เกี่ยวข้องแผนงาน ทรัพยากร ที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธาและฉันทะในการพัฒนา การดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบต่างๆ ที่จัดเพื่อ ส่งเสริม ให้เกิดความเจริญงอกงาม หรือปัญญาคุณธรรม ในการพัฒนาผู้เรียน นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการ (2546) ได้จัดทำแนวทางการดำเนินงานในขั้นตอนของการเตรียมการ ซึ่งเป็นขั้นตอนความพยายามเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปได้โดยสะดวก มีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึง คือ 1) การหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา และเอกสารข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถีพุทธนี้ ซึ่งอาจจะจะเป็นพระภิกษุหรือฆราวาสที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศรัทธาและความรู้ชัดในพุทธธรรม ถ้าเป็นฆราวาสควรเป็นแบบอย่างในสังคมได้ เช่น เป็นผู้ไม่ข้องแวะในอบายมุข เป็นผู้ทรงศีล ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ที่ปรึกษาจะมีความจำเป็นมาก โดยเฉพาะในระยะเริ่ม

ของการพัฒนา 2) การเตรียมบุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธา และฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ด้วยปัญญาเข้าใจทิศทางจากศรัทธาและฉันทะการพัฒนาร่วมกัน ความสำเร็จในการพัฒนาคาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้สามารถดำเนินการได้หลากหลายตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจง การสัมมนา จนถึงการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย การร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น 3) การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้น หรือวิสัยทัศน์ และแผนงาน ที่ชัดเจนทั้งระยะยาวในธรรมนูญสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการรายปีก็ตามที่ผู้เกี่ยวข้องเห็นพ้องกัน จะเป็นหลักประกันความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างดี อันเป็นส่วนสำคัญของการเตรียมการที่ดี ดังนั้นอาจให้เหตุผลได้ว่า การพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ นั้น ทางโรงเรียนจะต้องมีการประสานความร่วมมือกับวัด และคณะสงฆ์ในการจัดการเรียนรู้แต่สถานศึกษาบางแห่งอยู่ไกลวัด ผู้ปกครองและชุมชนไม่มีความตระหนักในการให้ความร่วมมือ วัดคณะสงฆ์ไม่มีความพร้อม สอดคล้องกับความเห็นของพระธรรมปิฎก (2546) กล่าวว่าโรงเรียนวิถีพุทธจะก้าวสู่ความมีคุณค่า หากได้พัฒนาสู่วิถีพุทธที่ชัดเจน จะสังเกตได้ถึง ความเปลี่ยนแปลงและประโยชน์อันมากมายที่เกิดตามมา โดยโรงเรียน บ้าน วัด และชุมชนจะต้องดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งด้านการบริหารจัดการนั้น สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครองและชุมชนสร้างความตระหนักและศรัทธารวมทั้งเสริมสร้างปัญญาความเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ประกอบสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธ ก็คือวัดคณะสงฆ์ต้องมีความพร้อมในเรื่องนี้

2. การเปรียบเทียบสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง จำแนกตามตำแหน่ง ระดับการศึกษา ประเภทองค์กรทำงาน และขนาดของโรงเรียน สรุปจากผลการวิจัย พบว่า

จำแนกตามตำแหน่ง ผู้บริหารและครูหัวหน้างานมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งพบว่า ยอมรับสมมติฐานการวิจัย ทั้งนี้อาจเนื่องจากว่าผู้บริหารและครูหัวหน้างานมีภาระงาน ความรับผิดชอบ และหน้าที่ที่แตกต่างกันจึงทำให้มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันซึ่งสอดคล้องกับ ฌฎฐกิตติ์ ศรีสันต์ (2548) ที่ได้ศึกษาปัญหาและแนวทาง การพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่ง โดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน และสอดคล้องกับ ประเวศ แจ่มประดิษฐ์ (2544) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารงานตามมาตรฐานการบริหารโรงเรียนตามความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารงานตามมาตรฐานการบริหารโรงเรียนตามความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนที่มีสถานะ

ผู้บริหารกับครูผู้สอนแตกต่างกัน และยังสอดคล้องกับ วุฒิชัย วีระวัฒน์ (2549) ได้วิจัยเรื่อง การดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดชลบุรี พบว่า จำแนกตามตำแหน่ง ในภาพรวมด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ผู้บริหารและครูหัวหน้างานที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งพบว่า ยอมรับสมมติฐานการวิจัย ทั้งนี้อาจเนื่องจากว่าผู้บริหารและครูหัวหน้างานที่มีวุฒิทางการศึกษาปริญญาตรีและปริญญาโท มีการรับรู้และเข้าใจ ในลักษณะงานแตกต่างกันจึงทำให้มีความคิดเห็นแตกต่างกัน สอดคล้องกับ ฉัญฐกิตต์ ศรีสันต์ (2548) ที่ได้ศึกษาปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามวุฒิการศึกษา โดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน

จำแนกตามขนาดของโรงเรียน พบว่า ผู้บริหารและครูหัวหน้างานที่ปฏิบัติงานอยู่ในขนาดของโรงเรียนต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธไม่แตกต่างกัน ซึ่งพบว่า ไม่ยอมรับสมมติฐานการวิจัย ทั้งนี้อาจเนื่องจากว่า ผู้บริหารและครูหัวหน้างานทั้งโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ได้รับนโยบายการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ มีความรู้ ความเข้าใจวิธีการดำเนินงานเหมือนกัน มีหลักการ และแนวทางในการปฏิบัติงานไปในทิศทางเดียวกันจากนโยบายลงสู่แผนงาน โครงการและกิจกรรม สอดคล้องกับเขาวดี ด้วงกุล (2547; อ้างถึงในลือชัย พิสิฐฐศักดิ์, 2550) ที่ได้ศึกษาสภาพปัญหาและการบริหารงานโรงเรียนระดับประถมศึกษา พบว่า ขนาดของสถานศึกษา มีปัญหาการบริหารการศึกษาไม่แตกต่างกัน

จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน พบว่า ผู้บริหารและครูหัวหน้างานที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งพบว่า ไม่ยอมรับสมมติฐานการวิจัย ทั้งนี้อาจเนื่องจากว่า ผู้บริหารและครูหัวหน้างาน ได้รับแนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรังเขต 2 ในเรื่องของนโยบาย แผนนโยบาย การปฏิบัติตามนโยบายเหมือนกัน ทำให้มองเห็นปัญหาไปในทางเดียวกัน สอดคล้องกับ ลือชัย พิสิฐฐศักดิ์ (2550) ที่ได้ศึกษาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจังหวัดพะเยา พบว่า ในภาพรวมและรายด้าน เปรียบเทียบตามประสบการณ์บริหาร แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ผลการวิเคราะห์การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง

1) ด้านกายภาพ ประเด็นแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานสำคัญ ดังนี้ การจัดการอาคารสถานที่ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่สอดคล้องเหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรม แนวทางการพัฒนา คือ ควรมีการจัดทำแผนพัฒนา การจัดการด้านกายภาพ จัดอาคารสถานที่ให้เอื้อต่อผู้เรียน สิ่งแวดล้อมให้ร่มรื่น น่าอยู่ สอดคล้องกับกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ ส่งเสริมผู้เรียนให้ดูแลอาคารสถานที่ รักษาความสะอาดของโรงเรียน และควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างหอพระประจำโรงเรียน ความพอเพียงของอาคารสถานที่การจัดกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2547) ที่สรุปว่า โรงเรียนวิถีพุทธ มีลักษณะทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติ ร่มรื่น สวยงาม สะอาดเป็นระเบียบปลอดภัยให้ความรู้สึกที่ผ่อนคลาย สบายกาย สบายใจ มีศูนย์รวมศรัทธาของครู นักเรียนและบุคคลในชุมชน คือมีพระพุทธรูปที่เด่นชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย มีสวนพุทธธรรม ประกอบด้วยต้นไม้สำคัญในพระพุทธศาสนา มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม มีอาคารสถานที่ที่สะอาด เป็นระเบียบเพียงพอต่อการใช้สอย

2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ประเด็นแนวทางการดำเนินงานสำคัญ ดังนี้ การจัดการกิจกรรมรับศีลหรือทบทวนศีลทุกวันในรูปแบบต่างๆ แนวทางการพัฒนา โรงเรียนควรจัดกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลให้มีความน่าสนใจ โดยใช้เทคนิควิธีการใหม่ๆ อาจจะเป็นบทกลอนหรือเพลง เช่นเดียวกับกิจกรรมแผ่เมตตา เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข การเตรียมกิจกรรมนักเรียน โรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2547) ที่สรุปว่า กระบวนการพัฒนาผู้เรียน คือ การจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย ต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิตเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด มีการฝึกปฏิบัติเสมอๆ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ไปพร้อมๆกัน นอกจากนี้มีแนวทางเสนอแนะเพิ่มเติมคือ ควรมีการส่งเสริมให้มีครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนนักเรียนอย่างมีระบบและต่อเนื่อง โดยครูภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นผู้สอนหรือถ่ายทอดกิจกรรม ที่ช่วยให้ผู้เรียนมีพื้นฐานที่ดีในการประกอบอาชีพในอนาคต

3) ด้านการจัดการเรียนการสอนประเด็นแนวทางการดำเนินงานสำคัญ ดังนี้ การดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ได้ทั้งความรู้และคุณธรรม แนวทางการพัฒนา ควรประชุมวางแผนโดยนำเอาหลักการวิถีพุทธเข้าสู่หลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งระบบ มีการนำกิจกรรมวิถีพุทธมาจัดทำให้สอดคล้อง สอดแทรกใน

กิจกรรมการเรียนการสอน มีการนำเทคนิควิธีการสอนใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมให้มีการนำหลักกรรมมาเป็นฐานในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2547) ที่สรุปว่า การสอนแบบบูรณาการ หมายถึง การจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรม เพื่อพัฒนา ผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน โดยเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรม อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ครูผู้สอนเป็นตัวอย่างสำคัญ ต้องปฏิบัติให้นักเรียนเห็นเป็นรูปธรรมฝึก ปฏิบัติจากสถานการณ์จริง

4) ด้านการจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ประเด็นแนวทางการดำเนินงานสำคัญ ดังนี้ การจัดทำแผนการพัฒนาด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามแนวทาง โรงเรียนวิถีพุทธ แนวทางการ พัฒนา ควรสร้างบรรยากาศในโรงเรียน ให้มีความเป็นกันเอง ชุมชนและคณะครูเข้าร่วมจัดกิจกรรม อย่างเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน มีการส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ การแสดง ความเคารพต่อครู ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2547) ที่สรุปว่า ผู้บริหาร ครู และบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียน ในระบบไตรสิกขา ทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการ ปฏิบัติตน บรรยากาศในห้องเรียนมีความสงบ สะอาด ครูและนักเรียนมีความสำรวมตนอยู่เสมอ และสอดคล้องกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้สรุปข้อเสนอแนะอื่นๆ ในรายงาน ผลการศึกษา เสนอแนะและพัฒนา โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำว่า คณะครู นักเรียน หน่วยงานภายนอก และชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน โครงการกิจกรรม จัดทำแนวปฏิบัติให้ทุกคน สามารถปฏิบัติร่วมกัน ได้ด้วยความเสมอภาคพัฒนาบุคลากรในรูปแบบต่างๆ เพื่อนำความรู้ไปใช้ให้ เกิดประโยชน์ในการทำงานและชีวิตประจำวัน

5) ด้านการบริหารจัดการ ประเด็นแนวทางการดำเนินงานสำคัญ ดังนี้ การเชิญผู้นำ ศาสนาในท้องถิ่นมาเป็นที่ปรึกษาแนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ แนวทางการพัฒนา ควร ส่งเสริมให้มีการใช้กิจกรรมของวิถีพุทธตามหลักธรรมมาภิบาล เน้นการมีส่วนร่วมปฏิบัติอย่าง จริงจัง และควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การจัดทำข้อมูลสารสนเทศในการบริหารและการจัด การศึกษาต้องความสอดคล้องกับองค์กรทุกระดับ และมีความเป็นปัจจุบันเพื่อใช้ในการบริหาร โรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของณัฐกิตติ์ ศรีสันต์ (2548) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธในภาคตะวันออกเฉียงใต้ ได้สรุปว่า การ พัฒนาด้านการบริหารจัดการ ควรให้ผู้บริหารและครูจัดทำข้อมูลสารสนเทศในการบริหารจัดการ ให้เป็นระบบ และรัฐบาลควรส่งเสริมเครือข่ายระบบสารสนเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล ระหว่างกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดตรัง มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ยังมีการดำเนินงานบางกิจกรรมที่เป็นปัญหา เป็นสิ่งที่ควรแก้ไข และพัฒนา เพื่อให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่สมบูรณ์แบบและเป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนอื่น ๆ เป็นที่ยอมรับของผู้บริหารและครูผู้สอน โรงเรียนวิถีพุทธ และควรนำผลการวิจัยเสนอรายงานต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาตรังเขต 1 และเขต 2 เพื่อนำมาเป็นแนวทางการบริหารงานและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธต่อไป

1.2 แนวทางพัฒนาการดำเนินงาน เพื่อให้เป็นวิถีพุทธที่ชัดเจน และเป็นไปตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการ และผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงานคาดหวังให้เกิดขึ้นในโรงเรียนวิถีพุทธ

1.2.1 ด้านกายภาพ สถานศึกษาควรมีแผนพัฒนาด้านกายภาพตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ โดยกำหนดแผนงานให้ชัดเจน และมีการวัดผลประเมินผลด้านกายภาพเพื่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ

1.2.2 ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ควรมีการปรึกษาหารือกันระหว่างครูฝ่ายกิจกรรม การให้ความร่วมมือของทุกฝ่าย การจัดกิจกรรมที่เน้นคตินิยมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข การเตรียมกิจกรรมนักเรียนโรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนมากที่สุด

1.2.3 ด้านการเรียนการสอน สถานศึกษาควรดำเนินการลงลึกไปในเรื่องของหลักสูตร โดยมีการแต่งตั้ง คณะกรรมการดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ โดยนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาบูรณาการให้ได้ทั้งความรู้และคุณธรรม

1.2.4 ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาควรเน้นเรื่องเกี่ยวกับชุมชนให้มีส่วนร่วม โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีพุทธที่แท้จริง ควรมีแผนพัฒนาด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

1.2.5 ด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาควรเชิญผู้นำศาสนาในท้องถิ่นมาเป็นที่ปรึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ จัดประชุมสัมมนา เพื่อเพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ แก่คณะครู บุคลากร ผู้ปกครอง และชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมปฏิบัติอย่างจริงจัง และควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การจัดทำข้อมูลสารสนเทศในการบริหารและการจัดการศึกษาต้องความสอดคล้องกับองค์กรทุกระดับและมีความเป็นปัจจุบันเพื่อ

ใช้ในการบริหารโรงเรียน ควรนำผลการประเมินมาวิเคราะห์เพื่อใช้ในการปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาการบริหารจัดการของโรงเรียนในด้านการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำกับโรงเรียนวิถีพุทธทั่วไป

2.2 ควรมีการศึกษาด้านผลกระทบของการดำเนินงานโครงการ โรงเรียนวิถีพุทธที่มีต่อชุมชน

2.3 ควรมีการศึกษาด้านการบริหาร โรงเรียนวิถีพุทธกับคุณภาพของนักเรียน

